

1. ბერძნული სამართლის ქართული ვერსია.

ვახტანგის სამართლის წიგნთა კრებულში შეტანილია ბერძნული სამართალი. დიდი ხანია მეცნიერების ყურადღებას იქცევს ბერძნული სამართლის ქართული ვერსიის წყაროს საკითხი. ვლ.სოკოლსკიმ დაწვრილებით განიხილა ყველა არსებული მოსაზრება, ღრმად შეისწავლა საკითხი და მივიდა იმ დასკვნამდე, რომ ვახტანგის სამართლის წიგნთა კრებულში შეტანილი ბერძნული სამართალი წარმოადგენს მათე ვლასტარის სინტაგმის შემოკლებულ რედაქციას, რომელიც შიგადაშიგ შევსებულია არმენოპულოს სამართლის წიგნიდან და სხვა წყაროებიდან. ამასთანავე, ვლ.სოკოლსკის აზრით, ქართულის შესატყვისად, ბერძნულის ასეთივე რედაქცია უნდა არსებულიყო, რადგანაც მასალა ბერძნული ანბანის მიხედვითაა დალაგებული. მეცნიერმა თ.ბრეგამემ მართლაც აღმოაჩინა ქართული ტექსტის შესატყვისი ბერძნული ხელნაწერი და ქართულ-ბერძნული ტექსტი სათანადო გამოკვლევით გამოსცა კიდეც. ბერძნულ ხელნაწერში, რომლიდანაც ქართული თარგმანია გაკეთებული, მრავალი ქართული მინაწერი გვხვდება, რაც იმის მაუწყებელია, რომ სწორედ ეს ხელნაწერი ჰქონდათ ხელთ ქართულად მთარგმნელებს. ბერძნული ხელნაწერი გადაწერილი ყოფილა 1670 წელს გალაცში. ხელნაწერი ვლახური ყოფილა. ვლახეთი კი იმ პერიოდში საქრისტიანო აღმოსავლეთის ცენტრად იქცა. ქართველები კარგად იცნობდნენ ვლახეთს და მასთან კულტურული კავშირიც ჰქონდათ დამყარებული. მათე ვლასტარი ცნობილი იყო როგორც ეკლესიის კანონიკური სამართლის დიდი მცოდნე, რომელმაც შეადგინა სინტაგმა. ხოლო კონსტანტინე არმენოპულო იყო გამოჩენილი იურისტი, ცხოვრობდა ბიზანტიაში. ვახტანგის სამართლის წიგნში მოთავსებული ბერძნული სამართლის ქართული თარგმანის ბერძნული ხელნაწერი შედგენილია ვლახეთში და წარმოადგენს მათე ვლასტარის სინტაგმას კონსტანტინე არმენოპულოს „ექვსი წიგნიდან“ ჩამატებებით გავრცობილს.

2. დავით აღმაშენებლის პოლიტიკური შეხედულებები.

დავით აღმაშენებლის პოლიტიკურ და სამართლებრივ შეხედულებათა შესასწავლად ძირითად წყაროდ უნდა ჩაითვალოს მისი ნაწარმოები „გალობანი სინანულისანი“. ამ ნაწარმოებში

ჩამოყალიბებულია დავითის მსოფლმხედველობა, რომელიც თავისი არსით ქრისტიანულ-რელიგიურია. დავით აღმაშენებელმა მრავალი ეკლესია ააშენა. ამ მხრივ ყველაზე მნიშვნელოვანი იყო დავითის მიერ გელათის ტაძრის დაარსება. გელათის მონასტერი როგორც დავითს ჰქონდა ჩაფიქრებული, ქართული კულტურის ცენტრად იქცა. ის იყო ქართული აკადემია, რომლის რექტორი მოძღვართმოძღვარი უნდა ყოფილიყო. დავითი მრავალეროვნული სახელმწიფოს მეფე იყო. იგი აღიარებდა ყველა სარწმუნოების თანასწორობას, სარწმუნოებრივ თავისუფლებას. ცნობილია, რომ იგი შედიოდა თურქულ მიზგითში, მუსლიმანური სარწმუნოებისთვის რომ გამოეხატა პატივისცემა. ასევე პატივისცემით ექცეოდა სხვა სარწმუნოების ხალხსაც. საყურადღებოა ის გარემოებაც, რომ დავითი იბრძოდა არა მარტო ქართული კულტურის აყვავებისათვის, არამედ საქართველოში მცხოვრები სხვა ხალხების კულტურის განვითარებისთვისაც. მან გამოჩენილი მაჰმადიანი პროექტებისა და მეცნიერებისათვის თბილისში საგანგებო თავშესაფარი დაარსა, სადაც მათ ეროვნული მოღვაწეობისათვის საგანგებო პირობები ჰქონდათ შექმნილი. სწავლა-განათლების განვითარებისათვის მან 40 ქართველი საბერძნეთში გაუშვა განათლების მისაღებად. ის თავისი საქმიანობით ხშირად უპირისპირდებოდა ქრისტიანულ დოგმატებს და ამის გამო ის მძიმე ბრალდებებს უყენებდა საკუთარ თავს და ბერებს მისთვის ლოცვას შესთხოვდა.

3. გიორგი მე-5 ძეგლის დება.

გიორგი მე-5 დემეტრე თავდადებულის შვილი ენერგიული და გამჭრიახი მეფე იყო. მან სამართლიანად დაიმსახურა „ბრწყინვალის“ სახელი. მან შეძლო მონღოლების ყოვლისშემძლე ვეზირის-ჩობანის დაახლოებული პირი გამხდარიყო. მან ალაგმა ოსთა თარეში, ბოლო მოუღო მთავართა თვითნებობას. მან ჯერ დასავლეთი შემოიერთა, შემდეგ მესხეთიც საქართველოს დაუმორჩილა. ამის შემდეგ ყურადღება მთიულეთზე გადაიტანა. იქ ადგილობრივი ორგანოების წინააღმდეგ გამოსვლებს ჰქონდა ადგილი. ჩამოიყვანა იქიდან წარმომადგენლები თბილისში, მოიწვია დარბაზი და მთიულეთს შეუდგინა სამართლის წიგნი-„ძეგლის დადება“. ეს მიახლოებით 1334-35 წლებში უნდა მომხდარიყო. მაშასადამე, „ძეგლის დადება“

შედგენილია მთიულეთისათვის, საქართველოს ერთ-ერთი ჩამორჩენილი კუთხისათვის, რისი მიზეზიც მთიულეთში დაწყებული არეულობა ყოფილა. „ძეგლის დადება“ ძირითადად სისხლის სამართლის ნორმებისაგან შედგება. „ძეგლის დადება“ შესავალსა და 45 მუხლისაგან შედგება. მასში ჩამოთვლილია შემდეგი დანაშაულები.

- 1) მკვლელობა: ერისთავის, გამგებლის, ხევისბერის, ციხისთავის, დედამამათა და ძმის.
- 2) სამხედრო ვალდებულებისათვის თავის არიდება.
- 3) ცოლის გაშვება და მოტაცება
- 4) ციხის დაქცევა
- 5) თავდასხმა
- 6) უარზანგობა (უპატიობა)
- 7) ასაბიას მოკვლა ან დაჭრა
- 8) დაჭრა და ასოთ მიღება
- 9) ამიერთ და იმიერთ ერთმანეთთან სამტროდ მიდგომა
- 10) მეკობრეობა
- 11) ვალი და პროცენტი
- 12) გაყრა
- 13) ბეითალმანი (უპატრონო) ქონება
- 14) მოხუცი მამისა და შვილების (ეკონომიკური) ურთიერთობა.

„ძეგლის დადება“ პატრიკულარული (ლოკალური) დანიშნულების ძეგლია. „ძეგლის დადებით“ შურისძიება შეზღუდულია, მაგრამ სავსებით აკრძალული არ არის. მაგ: ვისაც ცოლის მოსტაცეს ერთი წლის მანძილზე შეუძლია მომტაცებელს უპასუხოს დაწვით, მოტაცებით ან დარბევით. თუ ვინმემ მოპირდაპირე სამჯერ გამოიძახა სასამართლოში და მისგან გამოცხადებაზე უარყოფითი პასუხი მიიღო, გამომწვევს შეუძლია დაესხას თავს მოპასუხეს. შურისძიება დაშვებულია, თუმცა შეზღუდულია დროითა და ხელისუფლებით. ე.ი. თავდამსხმელმა ჯერ ხევისბერს უნდა ეახლოს. სასჯელებში მოცემულია გაძევება და გაპარსვა. „ძეგლის დადების“ ძირითადი წყარო ადათობრივი სამართალია. ძეგლის მიხედვით კვალიფიციურ მკვლელად ითვლება მხოლოდ მშობლებისა და ძმის მკვლელობა და ასეთ პიროვნებას ყოველდგვარი სასჯელი ეკუთვნის.

თანამონაწილეები ისჯებიან უბრალო მკვლევლობისთვის რადგან მოკლული მათი სისხლით ნათესავი არ არის.

4. სახელმწიფო წყობილება „ვეფხისტყაოსნის“ მიხედვით.

„ვეფხისტყაოსანში“ რამდენიმე სახელმწიფოს მმართველობაა წარმოდგენილი. ეს სახელმწიფოები თავიანთი წეს-წყობილებით მონარქიულია: სახელმწიფოს სათავეში დგას მეფე, რომელიც ერთპიროვნულად განაგებს სამეფოს. სამეფო კართან არის სავიზრო. მეფე მნიშვნელოვანი საკითხების გადაჭრისას ეთათბირება ვაზირებს, დიდ მოხელეებს და მათი დახმარებით მართავს სახელმწიფოს.

„ვეფხისტყაოსნის“ მიხედვით, მეფეს გადამწყვეტი ხმის უფლება აქვს, მაგრამ მას შეუძლია ყოველგვარი საკითხი გადაწყვიტოს ერთპიროვნულად. მაგალითად, ინდოეთის მეფე იწვევს თათბირს, რომელსაც ტარიელიც ესწრება, სადაც მას თათბირამდე აქვს გადაწყვეტილება მიღებული. აღსანიშნავია ის გარემოებაც, რომ თათბირს დედოფალიც ესწრებოდა. საერთოდ, დედოფალი სავაზიროს სხდომაში არ მონაწილეობს. ნესტანი ტახტის მემკვიდრე იყო, შესაბამისად მისი გათხოვება უაღრესად მნიშვნელოვანი პოლიტიკურ საკითხს წარმოადგენდა. ჩვენ ვიცით ფეოდალური სახელმწიფო წყობილების რამდენიმე ფორმა, საინტერესოა თუ რომელს შეესაბამებოდა მაშინდელი საქართველო. საუბარი შეიძლება წოდებრივ-წარმომადგენლობით სახელმწიფოს ან აბსოლუტიზმის შესახებ. მაგრამ არცერთი აღნიშნული სახელმწიფო ფორმა მაშინდელ საქართველოში არ იყო. ამ პერიოდის საქართველოზე უნდა ითქვას შემდეგი, რომ აქ ძლიერი ფეოდალური მონარქიაა, რომელიც არც წოდებრივ-წარმომადგენლობითია და არც აბსოლუტური. ქართულ სახელმწიფოს აქვს განვითარების საკუთარი გზები, რომლებიც განსხვავდება ევროპის ქვეყნების სახელმწიფო წყობილების ფორმებისაგან. „ვეფხისტყაოსანის“ მეფეები ისევე როგორც საქართველოსი ფორმალურად არ არიან შეზღუდული, მაგრამ ფაქტობრივად მათი უფლებამოსილება არ არის განუსაზღვრელი. პოეტი პატრონყმურ ერთგულებაზე დამყარებულ ფეოდალურ მონარქიას მიიჩნევს სასურველ სახელმწიფო ფორმად. საქართველოს სინამდვილეში მსხვილი ფეოდალები ინარჩუნებენ პოლიტიკურ უფლებებს საფეოდალოებში და ურჩობას უწივენ მეფეებს.

„ვეფხისტყაოსანში“ აღწერილი ინდოეთის სახელმწიფო ისევე როგორც საქართველო სამეფოებისგან შედგება, სამეფოების ვეზირები კი მსხვილი ფეოდალები არიან. ვეზირთა ურჩობის მაგალითია, როდესაც ავთანდილი ტარიელის სამეზნელად მიდის მეფის წინააღმდეგობის მიუხედავად და როდესაც, ტარიელი ხვარაზმშას შვილს კლავს. „ვეფხისტყაოსანის“ მიხედვით, დიდებულებს აქვთ უფლება მეფის წინააღმდეგ აჯანყებისა, თუ მეფე, მათი აზრით, უსამართლოდ იქცევა. მაგრამ, ეს არ ნიშნავს, რომ აჯანყების უფლება ხალხსაც აქვს.

- 5. ბაგრატ კურაპალატის სამართლის წიგნის ფრაგმენტი. მეცნიერთა მოსაზრებები ბაგრატ კურაპალატის ვინაობასთან დაკავშირებით.**
- ბაგრატ კურაპალატის სამართლის წიგნის ნაწყვეტი, როგორც ვთქვით, აღბუღას სამართლის წიგნში 98 მუხის შემდეგაა მოთავსებული. როგორც მოყვანილია 98 მუხლის შემდეგ, მეფეთ-მეფე ბაგრატ კურაპალატი იწვევს ეპისკოპოსებს, დიდებულებს, აზნაურებს, „ჭკვიან კაცებს“ და ადგენს კანონებს. ივ. ჯავახიშვილის აზრით, შესავლის გარდა მე-100, 101, 102, 103-ე მუხლებიც ბაგრატის სამართლის წიგნიდან არის აღბუღას კანონებში შეტანილი. ივ. ჯავახიშვილი სვამს კითხვას თუ რომელ ბაგრატზეა ამ ძეგლსი საუბარი. ავტორი ასახელებს ყველა ბაგრატს რომლებიც საქართველოში მეფობდნენ: ბაგრატ აშოტის ძე, ბაგრატ II, ბაგრატ III, ბაგრატ მე-4 და ბაგრატ მე-5. ბაგრატ პირველი გრიგოლ ხანძთელში დასახელებულია როგორც ეკლესიათა მაშენებელი და დასახელებულია „სამართლის განკითხვაც“. ეს შესაძლებელია სამართლის წიგნის შედგებას გულისხმობდეს. მაგრამ ბაგრად პირველის ვარიანტს გამორიცხავს ის ფაქტი, რომ მეფეთ-მეფე არ ყოფილა. ვერც ბაგრატ მეხუთე იქნება რადგან მას კურაპალატის წოდება არ ჰქონდა. ასევე კურაპალატის პატივი არ ჰქონდა ბაგრად მე-2 საც და ის რეგვენადაც მოიხსენიებოდა. შესაბამისად, დარჩნენ ბაგრად მესამე და მეოთხე. ჯავახიშვილის აზრით, ბაგრად მესამე წყაროებში განსაკუთრებული პატივითაა მოხსენიებული, რადგან ყოფილა ეკლესიათა აღმშენებელი, გლახაკთა დამხმარე. მისი მართმსაჯულებაც ძლიერ არის შექცეული, ამიტომაც ჯავახიშვილი თვლის, რომ ხსენებული კანონების ავტორი ბაგრატ მესამეა. ბაგრატ

მე-4-ეს სწორედ იმიტომ გამორიცხავდა ჯავახიშვილი, რომ მის დროს ქვეყანაში არეულობა სუფევდა. სხვა მეცნიერები კი დევ სწორედ ამ საკითხს ეჭიდებიან და თვლიან რომ სწორედ არეულობა და აჯანყებები შეიზღებდა კანონის შედგენის მიზეზი იყოს. მეცნიერები ბაგრატ მე-4-ეს ავტორად იმიტომ თვლიან, რომ მის დროს ქვეყანა დაუწყნარებელი იყო. გარდა ამისა მის დროს სამღვდელთა დიდი უფლებებით სარგებლობდა და ეს გარემოება ასახულია წიგნის მუხლებში. გიორგი ბრწყინვალე ძეგლის დადებაში აღნიშნავს, რომ მთიულეთში გამრავლდა დანაშაული და არეულობა. სწორედ ამან გამოიწვია სამართლის წიგნის შედგენა სიტუაციის მოსაგვარებლად. აღბურას სამართალშიც აღნიშნულია, რომ უწყესო საქმეების გამრავლებამ უბიძგა ავტორს სამართლის წიგნის შედგენისაკენ. კათალიკოსთა სამართალიც მსგავს მიზეზს ასახელებს, რომ კაცის კვლამ და ტყვედ გაყიდვამ უბიძგა ეკლესიის მსახურებს შეკრებისა და საგანგებო კანონების მიღებისაკენ. შესაბამისად, ის საკითხი რომ ბაგრატ მე-4-ეს დროს არეულობა იყო შეიძლება პირიქით დამამტკიცებელ საბუთადაც გამოვიყენოთ. მაგრამ, საბოლოოდ გადაწყვეტა საკითხისა თუ რომელ ბაგრატს ეკუთვნის კანონები შეუძლებელია.

6. დიდი სჯულისკანონი.

დიდი სჯულისკანონი არსენ იყალთოელის მიერ არის ნათარგმნი მე-11 საუკუნის ბოლოსა და მე-12 საუკუნის დასაწყისში. ნომოკანონი ბერძნულად ნიშნავს კანონს და წესს. ნომოკანონი ეწოდება მართმადიდებლური საეკლესიო სამართლის კრებულებს, რომლებიც შეიცავენ ეკლესიის შინაგანაწესს, აგრეთვე ყოფა-ცხოვრებისა და საოჯახო სამართლის ნორმების დებულებებს. მართმადიდებლური ქრისტიანული ეკლესიის ძირითადი კანონიკური კოდექსი ჩამოყალიბდა მე-9 საუკუნის ბოლოს, 14 ტიტულოვანი ნომოკანონის სახით. მან 920 წელს კონსტანტინოპოლის საეკლესიო კრებაზე ზოგადქრისტიანული სახელმძღვანელოს ხასიათი მიიღო.

კანონიკური კოდექსის წყაროები 4 ჯგუფად იყოფა:

1) მოციქულთა სახელით ცნობილი 85 საეკლესიო კანონი 2)

მსოფლიო საეკლესიო კრებებზე მიღებული კანონები 3)

ადგილობრივი საეკლესიო კანონები 4) ავტორიტეტულ საეკლესიო

მოდვარწეთა ეპისტოლარული კანონმდებლობა. დროთა განმავლობაში იცვლებოდა კანონიკური კრებულის შემადგენლობა საჭიროების მიხედვით. ბრალის შესახებ მცირე და დიდი სჯულის კანონები ერთნაირი წყაროებით ხელმძღვანელობდნენ. დიდი სჯულისკანონი განსაკუთრებით მდიდარია სამართლებრივი შინაარსის ტერმინებით. მათგან ყველაზე მნიშვნელოვანია „დამთხვევა“ რომელიც შემთვევით მომხდარ დანაშაულს გულისხმობს და „წინასწარწურთილება“ რომელიც განზრახ ჩადენილ დანაშაულს ნიშნავს.

7. კათალიკოსთა სამართალი (მუხლები).

1) ადამიანის ტყვედ გაყიდვა, იგულისხმება საქართველოდან საზღვარგარეთ. ადამიანის გაყიდვისთვის დაწესებული იყო დაგმობა და გაძევება. თუ გაყიდულ ტყვეს უკან ვერ დააბრუნებდა უნდა ჩამოეხრჩოთ. ჩამომხრჩობი თუ ქრთამით არ ჩამოახრჩობდა შეჩვენებული იქნებოდა.

2) ეკლესიისა და ხატის გაძარცვა. მკრეხელობად ითვლება და დამნაშავე უნდა ჩამოახრჩონ.

3) ეკლესიიდან მოპარვით საქონლის გამოტანა და მითვისება (ქურდობა). უნდა აანაზღაუროს საქონელი და რომელიმე სხეულის ნაწილი უნდა მოჰკვეთონ.

4) ძმისა და მამის მკვლელობა. ხელის მოკვეთა ან გაძევება უნდა მიესაჯოს

5) დანაშაულის გარეშე (უბრალოდ) ადამიანის მკვლელობა. ისჯება, მაგრამ დაკონკრეტებული არაა როგორ.

6) ქურდობა. უნდა დაისაჯოს ძველი წესით, რომელიც აგრეთვე დაუკონკრეტებელია.

7-15) ეკლესიის მსახურთა მოვალეობას შეეხება.

7) თუ ეპისკოპოსი 20 დღეზე მეტხანს არ ყოფილა თავის ეკლესიაში ყოველდღვარი მიზეზის გარეშე, ასეთი ეპისკოპოსი უნდა დაიწყევლოს.

8) ეპისკოპოსმა ღირსეული დიაკონი და მღვდელი უნდა აკურთხოს. კურთხევამდე უნდა გამოსცადოს.

9) ეპისკოპოსი სხვა საეპისკოპოსოს საწმესოს საქმიანობაში არ უნდა ჩაერიოს, თორემ შეჩვენებული იქნება.

10) მღვდელი თუ ვინმეს ერისკაცის ხელით ზიარებას გაუგზავნის

უნდა მღვდელობიდან გადააყენონ.

11) თუ ასეთ მღვდელს არ დასჯიან ეპისკოპოსი უნდა დაიწყევლოს.

12) ქორეპისკოპოსი უნდა დადიოდეს საეპისკოპოსოში და ამოწმებდეს სარწმუნოებრივი წესების შესრულებას.

13) თავადს, გლეხს, ერისკაცს არ აქვს უფლება წინ აღუდგეს ეპისკოპოსის ან ქორეპისკოპოსის საქმიანობას.

14) ასეთი წინააღმდეგობა მეფემ უნდა აღკვეთოს.

15) ეპისკოპოსის უსამართლოდ შეწინააღმდეგება კათალიკოსთან ისჯება მეფის მიერ.

16) მეფის მოღალატესი კვდილით ისჯება

17) კათალიკოს-ეპისკოპოსის გინებისთვის ისჯებიან

18) კაცის გაყიდვისა და ეკლესიის გამარცხისას თუ საქმე არ გამოიძიეს და დამნაშავე გაამართლეს ისჯებიან წყევლა-კრულვით.

19) ეკლესია-მონასტრის ქონების წამრთმევი ისჯება წყევლით.

20) რძლის შემრთველი შეჩვენებულია და ორივე გაღმა-გამოღმა უნდა დაიკირონ. (ცოლის უბრალო გაშვებაზე სიკვდილით დასჯაა და დიდ კითხვას ბადებს ეს კონკრეტული მუხლი.)

8. მცირე სჯულისკანონი.

მცირე სჯულისკანონი 4 ნაწილისაგან შედგება:

1) მე-6 მსოფლიო საეკლესიო კრების (ტრულის) კანონები

2) კანონნი შეცოდებულთანი იოანე მმარხველისა.

3) კანონნი დღითი-დღეთა ცდთომათანი.

4) ძეგლის წერა სარწმუნოებისაი.

ეს 4 ნაწილი წარმოადგენს კრებულს რომელიც ბერძნულიდან ქართულად თარგმნა ექვთიმე მთაწმინდელმა. ეს შეუსრულებია მამის სიკვდილის შემდეგ, შესაბამისად, დაწერილია 1005-1028 წლებში.

ასეთი შედგენილობის ქართულის ზუსტი შესატყვისი არ არსებობს ბერძნულ ენაზე. ეს იმას ნიშნავს რომ ექვთიმეს თავად ამოუკრეფია სხვადასხვა წყაროდან. მრავალი ნაწილი თავად გადააკეთა და ახსნა-განმარტებები და დასაბუთება-მსჯელობები დაუმატა. ტექსტს ექვთიმე ბრმად არ მისდევს და ქართული სინამდვილიდან გამომდინარე ამცირებს ან ავრცობს. ძეგლის საუბარია სისხლის სამართლის ინსტიტუტებზე. საუბარია სხვადასხვა სახის დანაშაულზე, სასჯელზე და ბრალის დამამძიმებელ და

შემამსუბუქებელ გარემოებებზე. იმ პერიოდში მსოფლიო საეკლესიო კრებებზე მიღებულ დადგენილებებს ქრისტიანულ ქვეყნებში კანონის ძალა ჰქონდა და სწორედ ამ მიზეზით თარგმნა ექვთიმე მთაწმინდელმა ეს შრომა ქართულ ენაზე.

9. დასტურლამალის შედგენის დრო და შედგენილობა.

დასტურლამალი შედგენილია ვახტანგ ბატონიშვილის მიერ, როცა ის ქართლს განაგებდა გიორგი მე-11 ეს ნაცვლად. გიორგი კიდევ სპარსეთში იყო. ნახსენებია აგრეთვე სოფლები რომლებიც მეფეს ეკუთვნოდა და ყველაფერ აქედან გამომდინარე ვასკვნით, რომ ეს ძეგლი შედგენილი უნდა იყოს 1707-1709 წლებში.

დასტურლამალი ერთგვარი კრებულია, რომელიც შედგენილია სხვადასხვა დროის საკანონმდებლო აქტებისაგან. მასში შესულია გიორგი მე-11-ის მიერ შედგენილი „დასტურლამალი“. ამასთანავე ძეგლში ვხვდებით ლევან მეფის მიერ შედგენილ მდივანბეგობის გარიგებასა და ბოქაულთუხუცესის სარგოს. შეტანილია აგრეთვე მურდრის განაწესი, სადედოფლო, ყაიყულის შესახებ გარიგება და ყარაის კონის განაწესი.

10. ქართლის ადგილობრივი ხელისუფლება „ევსტათი მცხეთელის მარტვილობის“ მიხედვით.

„ევსტათი მცხეთელის მარტვილობა“ დაწერილია მე-6 საუკუნის შუა ხანებში. ამ პერიოდში ქართლში ეროვნული მთავრობა გაუქმებულია და ქართლს სპარსეთის მოხელე მარზპანი განაგებს. მიუხედავად ამისა, მეფობის გაუქმების შედეგაც სპარსეთის ხელისუფლებას ქართლის სამეფოს მოხელეობა არ მოუსპია. ქართლის დიდი მოხელეები- კათალიკოსი (საეკლესიო მმართველობის მესაჭე), პიტიახში, მამასახლისი, სეფეწულები-სახელმწიფოებრივ მმართველობაში იღებდნენ მონაწილეობას. გვხვდება აგრეთვე ციხისთავიც, რომელიც აკავებს ქრისტიანებს, თუმცა მას არ ჰქონდა უფლება მათი საქმის გარჩევის და ისინი მარზპანს მიჰგვარა. სიკვდილის განაჩენის გამოტანაც მხოლოდ მარზპანის პრეროგატივა იყო.

11. აღბუღას სამართალი.

აღბუღას სამართალი ქართული სამართლის ისტორიის შესასწავლად ფრიად მნიშვნელოვანი ძეგლია. ძეგლის სირთულე იმაში

მდგომარეობს, რომ იგი არ ეკუთნის ერთ კანონმდებელს. ძეგლის დასაწყისი-შესავალი თვითონ აღბუღასია, პირველი 65 მუხლი ბექასი, 65-98 კვლავ აღბუღასი. 100-103 კიდევ ბაგრატ კურაპალატს ეკუთვნის. 1672 წლის ხელნაწერიდან ჩანს რომ ეს წიგნი მხოლოდ 98 მუხლისაგან შედგებოდა. სულ აღბუღას სამართლის წიგნი 175 მუხლისაგან შედგება. ბექასდროინდელი მუხლები მას გადაუკეთებია, რაზეც მეტყველებს მისივე სიტყვები. ის ამბობს რომ ბექასდროინდელი ფულის ერთეული შეუცვლია ყაზანური გიორგაულით. აღბუღამ ასევე შეცვალა ბექასდროინდელი შესავალი და საკუთარი დაურთო სამართლის წიგნს. ბექას სამართლის წიგნი მიახლოებით შექმნილია 1285-1305 წლებში. ხოლო მისი შვილიშვილი აღბუღასი-1381-1386 წლებში. ეს სამართალი მხოლოდ სამცხე-საათაბაგოსთვის არის შედგენილი, შესაბამისად ადგილობრივი (ლოკალური) დანიშნულებისაა. ამ ძეგლის მიხედვით უმაღლესი ხელისუფალია არა მეფე, არამედ ათაბაგი. ხოლო ეკლესიის უმაღლესი თანამდებობაა მაწყვერელი. აქ გვხვდება როგორც სისხლის სამართლის ნორმები, ასევე სამოქალაქო სამართლის საკითხებს (ნასყიდობა, გირავნობა, სესხი). წიგნი ეხება აგრეთვე სამოსამართლო სამართლის საკითხებსაც.

ბაგრატ კურაპალატის სამართლის წიგნის ნაწყვეტი, როგორც ვთქვით, აღბუღას სამართლის წიგნში 98 მუხის შემდეგაა მოთავსებული. როგორც მოყვანილია 98 მუხლის შემდეგ, მეფეთ-მეფე ბაგრატ კურაპალატი იწვევს ეპისკოპოსებს, დიდებულებს, აზნაურებს, „ჭკვიან კაცებს“ და ადგენს კანონებს. ივ. ჯავახიშვილის აზრით, შესავლის გარდა მე-100, 101, 102, 103-ე მუხლებიც ბაგრატის სამართლის წიგნიდან არის აღბუღას კანონებში შეტანილი. ივ. ჯავახიშვილი სვამს კითხვას თუ რომელ ბაგრატზეა ამ ძეგლისი საუბარი. ავტორი ასახელებს ყველა ბაგრატს რომლებიც საქართველოში მეფობდნენ: ბაგრატ აშოტის ძე, ბაგრატ II, ბაგრატ III, ბაგრატ მე-4 და ბაგრატ მე-5. ბაგრატ პირველი გრიგოლ ხანძთელში დასახელებულია როგორც ეკლესიათა მამულებელი და დასახელებულია „სამართლის განკითხვაც“. ეს შესაძლებელია სამართლის წიგნის შედგებას გულისხმობდეს. მაგრამ ბაგრად პირველის ვარიანტს გამორიცხავს ის ფაქტი, რომ მეფეთ-მეფე არ

ყოფილა. ვერც ბაგრატ მეხუთე იქნება რადგან მას კურაპალატის წოდება არ ჰქონდა. ასევე კურაპალატის პატივი არ ჰქონდა ბაგრად მე-2 საც და ის რეგვენადაც მოიხსენიებოდა. შესაბამისად, დარჩენ ბაგრად მესამე და მეოთხე. ჯავახიშვილის აზრით, ბაგრად მესამე წყაროებში განსაკუთრებული პატივითაა მოხსენიებული, რადგან ყოფილა ეკლესიათა აღმშენებელი, გლახაკთა დამხმარე. მისი მართმსაჯულებაც ძლიერ არის შექცეული, ამიტომაც ჯავახიშვილი თვლის, რომ ხსენებული კანონების ავტორი ბაგრატ მესამეა. ბაგრატ მე-4-ეს სწორედ იმიტომ გამორიცხავდა ჯავახიშვილი, რომ მის დროს ქვეყანაში არეულობა სუფევდა. სხვა მეცნიერები კიდევ სწორედ ამ საკითხს ეჭიდებიან და თვლიან რომ სწორედ არეულობა და აჯანყებები შეიზღებდა კანონის შედგენის მიზეზი იყოს. მეცნიერები ბაგრატ მე-4-ეს ავტორად იმიტომ თვლიან, რომ მის დროს ქვეყანა დაუწყნარებელი იყო. გარდა ამისა მის დროს სამღვდელთა დიდი უფლებებით სარგებლობდა და ეს გარემოება ასახულია წიგნის მუხლებში. გიორგი ბრწყინვალე ძეგლის დადებაში აღნიშნავს, რომ მთიულეთში გამრავლდა დანაშაული და არეულობა. სწორედ ამან გამოიწვია სამართლის წიგნის შედგენა სიტუაციის მოსაგვარებლად. აღბურას სამართალშიც აღნიშნულია, რომ უწესო საქმეების გამრავლებამ უზიძგა ავტორს სამართლის წიგნის შედგენისაკენ. კათალიკოსთა სამართალიც მსგავს მიზეზს ასახელებს, რომ კაცის კვლამ და ტყვედ გაყიდვამ უზიძგა ეკლესიის მსახურებს შეკრებისა და საგანგებო კანონების მიღებისაკენ. შესაბამისად, ის საკითხი რომ ბაგრად მე-4-ეს დროს არეულობა იყო შეიძლება პირიქით დამამტკიცებელ საბუთადაც გამოვიყენოთ. მაგრამ, საბოლოოდ გადაწყვეტა საკითხისა თუ რომელ ბაგრატს ეკუთვნის კანონები შეუძლებელია.

12. რუის-ურბნისის ძეგლისწერა (დადგენილებები).

- 1) თანამდებობიდან გადაყენებულად ცხადდება უღირსი მღვდელმთავარი. უღირსად ითვლება ის საეკლესიო პირი რომელსაც სულისათვის ხორცი არ დაუთრგუნავს. გარდა ამისა, საეკლესიო ასაკიც შესაბამისი უნდა ჰქონდეს.
- 2) ეპისკოპოსი უნდა იყოს არანაკლებ 35 წლის, მღვდელი-30, დიაკონი-25, ხოლო წიგნის მკითხველი -8. ხელდასხმა ხდებოდა დაბალი

თანამდებობიდან ნელ-ნელა მაღალზე.

3) ხელდასხმა და ეკლესიის კურთხევა უნდა ჩატარდეს გიორგი მთაწმინდელის განწესების მიხედვით.

4) ძეგლისწერა კრძალავს ხელდასხმას ქრთამით, ან ძღვენით.

5) საეკლესიო ქონება, საეკლესიო ჭურჭელი, ნაყიდი ან შემოწირული მხოლოდ თავისი დანიშნულებისამებრ უნდა იხმარებოდეს.

6) ქორწინება, მონათვლა, მონაზვნად განწესება ხდებოდა ეკლესიის მიერ განსაზღვრული წესით და მისი დარღვევა აკრძალული იყო. ძეგლისწერაში ნახსენებია პირველი და მეორე ქორწინება. როგორც ჩანს, მესამე და მეოთხე ქორწინებას ის არ იცნობდა.

7) დაქორწინებისთვის განსაზღვრული იყო ასაკი. ქალი უნდა ყოფილიყო არანაკლებ 12 წლის.

8) კათალიკოსსა და ეპისკოპოსთაგან უნდა შეირჩნენ ეკლესიის ისეთი მსახურნი, რომლებიც გათვითცნობიერებულნი არიან საქრისტიანოს წესებში.

9) ძეგლის მიხედვით მოძღვართა სიმრავლე მონასტერში განხეთქილებას შემოიღებს, ამიტომ მოძღვართა რიცხვი უნდა განისაზღვროს. დიდ მონასტერში დასაშვებია 2, ხოლო პატარაში ერთიც საკმარისია.

10) ეკლესია კრძალავს ერისკაცთა მიერ მონასტერში ვაჭრობას. მონასტერი სამლოცველოა და ერისკაცთა შეკრება დაუშვებელია.

11) ძეგლისწერაში განმარტებულია თუ სად და ვის მიერ უნდა სრულდებოდეს ცოცხალთა და მიცვალებულთა ლოცვა და ჟამის წირვა.

12) სომეხნი სარწმუნოებით მწვალებელნი არიან და თუ ისინი ქრისტიანობას მიიღებენ ისეთივე წესით უნდა მიიღოს ის ეკლესიამ როგორც იღებენ წარმართს.

13) კრძალავს მართმადიდებლისა და წარმართის ქორწინებას.

14) კრძალავს წარმომადგენლობით ქორწინებას. როდესაც მეუღლე არ იმყოფება ადგილზე და ცოლ-ქმრის ერთად შეყრა ვერ ხერხდება, მაშინ გვირგვინის კურთხევის დროს საქმროს მაგიერ მისი წარმომადგენელი უნდა იყოს.

15) ეხება ისეთ დანაშაულს, როგორცაა სოდომური დანაშაული,

არაბუნებრივი სქესობრივი კავშირი, მამათმავლობა.

13. მემკვიდრეობითი სამართლის საკითხი „სერაპიონ ზარზმელის ცხოვრებაში“.

თხზულების მიხედვით ქონების გადაცემის ორი წესი არსებობდა:

„მსოფლიო წესი“ და ანდერძით საკუთრების გადაცემა.

ბასილ ზარზმელს გამოთქმული აქვს შეხედულება მემკვიდრეობის უფლების შესახებ, კერძოდ კი ქალის მემკვიდრეობაზე. გიორგი ჩორჩანელმა, რადგანაც მას ცოლ-შვილი დაეხოცა, ანდერძით ქონების ნაწილი ეკლესია-მონასტრებს დანარჩენი კი დის შვილებს, კერძოდ სამ ძმას დაუტოვა. გიორგის დას კიდევ ჰყავდა ქალიშვილი, რომლის ქმარმაც ქონებიდან წილი მოითხოვა. ამის გამო, ცოლიძმამ სიძე მოკლა, რამაც არეულობა და ქაოსი გამოიწვია. ამ საკითხს ბოლო მოუგო გიორგი მაწყვერელმა. ბასილ ზარზმელი სიძის პრეტენზიას „მძლავრობას“ უწოდებს. მისი აზრით, გათხოვილ ქალს მამის ქონებაზე ხელი არ მიუწვდება. ქართული სამართლის მიხედვით, ქალს ოჯახში წილი მხოლოდ გათხოვებამდე ჰქონდა. გიორგი ჩორჩანელმაც ანდერძი სწორედ იმიტომ დაწერა, რომ გათხოვილ ქალს მამის ქონებიდან წილი არ ერგებოდა და ამიტომ მის დას ქონება არ შეხვდებოდა.

14. იოანე საბანისძის პოლიტიკური და სამართლებრივი შეხედულებები.

იოანე საბანისზე მე-8 საუკუნის მეორე ნახევრის მოღვაწეა. მის დროს ქართლი არაბებს უპყრიათ და თბილისში არაბთა ამირა ზის. ნაწარმოები გამჭვალულია პატრიოტული გრძნობით. ავტორი აღშფოთებულია იმ გარემოებით, რომ ქართველობას საფრთხე მოელის. ქართველებმა დამპყრობლების სარწმუნოება და ზნე-ჩვეულება შეითვისეს. ქართველები ქრისტიანობას ისლამით ანაცვლებდნენ მზაკვრობის, მოტყუების, ახალგაზრდული გამოუცდელობისა და მოსყიდვის შედეგად. ნამდვილი ქართველები, რომლებმაც რელიგია შეინარჩუნეს ისე ირყეოდნენ დაუძღვრებისაგან, როგორც ძლიერ ქარში ლერწამი. ნაწარმოების ავტორის მიზანი სწორედ ის არის, რომ განამტკიცოს ქართველობა. ამისთვის საჭიროა ბრძოლა და სიმტკიცე. სწორედ ბრძოლის და თავგანწირვის საუკეთესო მაგალითი იყო ქართველებისათვის აბო,

დამპყრობლების ეროვნების წარმომადგენელი. ამ ნაწარმოებით ცდილობს იოანე საბანისძე გააღვიძოს ქართველობა და მოამზადოს ის არაბთა ბატონობის წინაარმდეგ საბრძოლველად. მნიშვნელოვანია ის საკითხიც, რომ არაბთა მძლავრობის პერიოდში, ქართული გაერთიანების სათავეში ქართლის ერისმთავარი იდგა. თუმცა მე-8 საუკუნის მეორე ნახევარში იგი არაბთა ამირაზე იყო დამოკიდებული. არაბთა მძლავრობის ერთ-ერთი გამონახატულება სწორედ ისაა, რომ ქართლი აღარ არის დამოუკიდებელი ერთეული. ავტორი კიდევ ცდილობს ქართველებმა არაბთა ბატონობა ალაგმონ და სუვერენიტეტი აღიდგინონ.

15. ხელმწიფის კარის გარიგება სავაზიროსა და მოძღვართმოდვარის შესახებ.

სავაზირო-მეფის დასაყრდენი-დარბაზის საწინააღმდეგოდ, ბიუროკრატიული დაწესებულება იყო, რომელსაც მეფის ხელისუფლების გაძლიერებისათვის ხელი უნდა შეეწყო. სავაზირო ექვსი ვეზირისაგან შედგებოდა: მწიგნობართუხუცეს-ჭყონდიდელი, ამირსპასალარი, მანდატურთუხუცესი, მეჭურჭლედუხუცესი, მსახურთუხუცესი და ათაბაგი. სავაზიროს მოწვევის უფლება მეფესა და მწიგნობართუხუცეს-ჭყონდიდელს ჰქონდა. საინტერესოა, სავაზირო მუდმივად მოქმედი დაწესებულება იყო თუ უბრალოდ რაიმე საჭიროების შემთხვევაში იწვევდნენ, დროებით. ხელმწიფის კარის გარიგების მიხედვით სავაზირო, მთავრობის მსგავსად, მუდმივად მოქმედი დაწესებულებაა. სავაზიროს მოწვევისას მეფე ხელმძღვანელობს, სავაზიროს იწვევდნენ მეფის სასახლეში.

აღსანიშნავია, რომ ხელმწიფის კარის გარიგება, ძვირფას ცნობებს შეიცავს მოძღვართ-მოძღვრის შესახებ. არსად, არცერთ წყაროში ამ ინსტიტუტის შესახებ ცნობები არ მოიპოვება. ხელმწიფის კარი მიხედვით, მოძღვართ-მოძღვარს სახელმწიფოში ყველაზე დიდი პატივი აქვს. მეფის შემდეგ ის პირველი პირია. მას დარბაზობისას კათალიკოსზე მეტი პატივით იღებენ. მოძღვართ-მოძღვარი სწავლული ბერია, მოძღვართა მასწავლებელი, რომელსაც საკუთარი სკოლა ჰქონდა და საკუთარი მოწაფეები ჰყავდა. ეს იმის

მანიშნებელია, თუ განვითარების რაოდენ მაღალსაფეხურზე იდგა მაშინ საქართველო.

16. სახელმწიფოსა და ეკლესიის ურთიერთობის საკითხი „სერაპიონ ზარზმელის ცხოვრების“ მიხედვით.

ბასილ ზარზმელის ნაწარმოებიდან ვეცნობით მის შეხედულებებს სახელმწიფო და საეკლესიო, ასევე სამართლის ინსტიტუტების შესახებ. საყურადღებოა ის გარემოება, რომ ეკლესიის წარმომადგენლებს მრავალი ურჩი და მოწინააღმდეგე ჰყავთ საზოგადოების სხვადასხვა ფენიდან. როდესაც სერაპიონმა და მისმა თანმხლებმა პირებმა გადაწყვიტეს რომ მონასტერი აეგოთ, მათ მრავალი მოწინააღმდეგე გამოუჩნდათ ადგილობრივი ფეოდალებისა და პატარა მთავრების სახით. გიორგი ჩორჩანელმა, მსხვილმა ფეოდალმა, მათ მიწა გამოუყო და დართო ნება მონასტრის აგებისა. მიუხედავად ამისა, ბერებს მრავალი მოწინააღმდეგე გამოუჩნდათ. ამის კარგი მაგალითია ე.წ. „სამმო“ (თემური წყობილების ნიშანი უნდა იყოს) რომელიც არ უშვებს გლებს, რათა ბერად აღიკვეცოს. ეს გამოწვეულია იმით, რომ ამ გლებზე გამოყოფილი წილი სხვებზე გადანაწილდებოდა. ფეოდალიც დაინტერესებული იყო რომ გადამხდელი თავის სოფელში ჰყოლოდა. თემის წევრები შიშობენ, რომ მონასტრის აგება გამოიწვევს მათი მიწების წართმევასა და დაბეგვრას. ერთგვარი წინააღმდეგობა მიიღეს ბერებმა ადგილობრივი მონადირეებისაგან, რომლებმაც ტბასთან მიმავალი გზა გადაუკეტეს და სხვა გზით გაუშვეს ბერები იმ მიზეზით, რომ საგამოს ნადირი წყლის დასაღვეად ჩამოდებოდა. დამხმარეები ალაგ-ალაგ ყავდათ ბერებს. ჩორჩანელი, ია და გარბანელი ამ მცირე რიცხვს წარმოადგენენ. როგორც ჩანს სახელმწიფოსა და ეკლესიას შორის ურთიერთობა ძალიან ცუდია, მრავალი დაბრკოლებებით აღსავსე.

17. ვინ თარგმნა „დიდი სჯულისკანონი“ და როდის?

არსენ იყალთოელმა, მე-11 საუკუნის ბოლოსა და მე-12 საუკუნის დასაწყისში.

18. რუის-ურბნისის ძეგლისწერა საქორწინო ასაკის შესახებ.

ქორწინებისათვის საჭირო იყო განსაზღვრული ასაკი: ქალი უნდა ყოფილიყო არანაკლები 12 წლის.

- 19. რა შემთხვევაში თავისუფლდებოდა ტყვის გამყიდველი სიკვდილით დასჯისაგან კათალიკოსთა სამართლის მიხედვით?**
იმ შემთხვევაში, თუ დამნაშავე მის მიერ გაყიდულს დაიხსნიდა და მოიყვანდა თავის ადგილას, გადაუხდიდა ჯარიმას იმ საწმესოს სადაც ტყვე ცხოვრობდა და საურავს ტყვის ბატონს, მაშინ განთავისუფლდებოდა სიკვდილით დასჯისაგან.
- 20. როდის იქნა შედგენილი ხელმწიფის კარის გარიგება და ვინ აღმოაჩინა იგი?**
ხელმწიფის კარის გარიგება შედგენილი იყო მე-14 საუკუნეში. ჩვენამდე მოაღწია ამ ძეგლის მე-18 საუკუნის ხელნაწერმა, რომელიც დალუპვას გადაარჩინა ექ.თაყაიშვილმა.
- 21. ქართული საეკლესიო სამართლის ძეგლების კლასიფიკაცია.**
უცხოური-მცირე და დიდი სჯულისკანონი. ქართული-კათალიკოსთა სამართალი, რუის-ურბნისის ძეგლისწერა.
- 22. სამოქალაქო სამართლის რა საკითხებია განხილული გიორგი მე-5-ის ძეგლისდების მიხედვით?**
ვალი და პროცენტი, ბეითალმანი (უპატრონო) ქონება, გაყრა, მოხუცი მამისა და შვილების (ეკონომიკური) ურთიერთობა.
- 23. დაასახელეთ „დიდი სჯულისკანონის“ პირველი და მეოთხე ნაწილი.**
მოციქულთას სახელით ცნობილი 85 საეკლესიო კანონი, ავტორიტეტულ საეკლესიო მოღვაწეთა ეპისტოლარული კანონმდებლობა.
- 24. რა ასაკის უნდა ყოფილიყვნენ ეპისკოპოსი და წიგნის მკითხველი, რომ მომხდარიყო მათი ხელდასმა ამა თუ იმ საეკლესიო თანამდებობაზე რუის-ურბნისის ძეგლისწერის მიხედვით?**
ეპისკოპოსი-35, წიგნის მკითხველი-8.
- 25. რა სასჯელია გათვალისწინებული კათალიკოსთა სამართლის მიხედვით მამისა და ძმის მკვლელობისათვის.**
ძმისა და მამის მკვლელს უნდა მიესაჯოს ხელის მოკვეთა და გაძევება.
- 26. ვახტანგ მე-6-ის დამოკიდებულება სამართლის წიგნთა კრებულში შემავალი უცხოური სამართლის წიგნებისადმი, რატომ ანიჭებს მათთან შედარებით უპირატესობას საკუთარ სამართლის წიგნს?**
ვახტანგის აზრით, საქართველოს წეს-ჩვეულება თავისებურია, ის განსხვავებულია სხვა ქვეყნების წეს-ჩვეულებებისაგან, საქართველოს

საზოგადოებრივი წყობილებაც სხვაა. შესაბამისად, უცხოური სამართლის წიგნები მას არ შეესაბამება და ვახტანგის სამართლის წიგნს მათთან შედარებით უპირატესი იურიდიული ძალა გააჩნია.

27. ქართული საერო სამართლის ძეგლების კლასიფიკაცია.

სახელმწიფო-დასტურლამალი და ხელმწიფის კარის გარიგება.

სისხლი და სამოქალაქო-ძეგლისდება, ვახტანგ მე-6-ის სამართლის წიგნთა კრებული, ბექა-აღბუდას სამართლის წიგნი.

28. რა სასჯელია გათვალისწინებული რძლის ცოლად შერთვისათვის კათალიკოსთა სამართლის მიხედვით?

რძლის შემრთველი შეჩვენებულია და ამავე დროს კაციც და ქალიც გაღმა-გამოღმა უნდა დაიკირონ.

29. რა ითვლება კვალიფიციურ მკვლელობად გიორგი მე-5-ის ძეგლისდების მიხედვით?

დედ-მამის ან ძმის მკვლელობა. ასეთი ადამიანი ყოველგვარ სასჯელს იმსახურებს, რადგან ეს ფაქტი კანონმდებელს მეტად შემზარავ დანაშაულად მიაჩნია.

30. როსტომ მეფის რა აქტებია შესული დასტურლამალში?

ყარაის კონის განაწესი და მურდრის განაწესი.

31. დაასახელეთ „ბერძნული სამართლის ქართული ვერსიის“ წყაროები.

მათე ვლასტარის სინტაგმა და კონსტანტინე არმენოპულოს ექვსწიგნეული.

32. ბასილ ზარზმელის მიხედვით, მემკვიდრეობის გადაცემის რომელ სახეს აღნიშნავს „მსოფლიო წესი“?

მსოფლიო წესი-როცა მამული მემკვიდრეობით გადადის მამიდან შვილზე.

33. დაასახელეთ სომხური სამართლის შემადგენელი ნაწილები.

სირიულ-რომაული სამართალი და მხითარ გოშის სამართალი.

34. საქორწინო ასაკი და საქორწინო აკრძალვა (ვის შორის იკრძალება ქორწინება) რუის-ურბნისის ძეგლისწერის მიხედვით?

საქორწინო ასაკი-ქალი არანაკლებ 12 წლის უნდა ყოფილიყო.

ქორწინება იკრძალებოდა მართმადიდებელსა და წარმართს შორის.

35. რას ნიშნავს ტერმინი „მართალი სამართალი“?

მართალი სამართალი ნიშნავს ბუნებით სამართალს. ბუნებითი

სამართალი ძველად მიაჩნდათ მარადიულ იდეებად, რომელიც ადამიანის ბუნებიდან გამომდინარეობს.

36. რა არის გიორგი მე-5-ის ძეგლისდების ძირითადი წყარო და სასჯელის რა სახეებია მოცემული მასში?

ძეგლის დადების ძირითადი წყარო ადათობრივი სამართალია. სასჯელებიდან მოცემულია: გაძევება და გაპარსვა. გაძევება უმაღლესი სასჯელი იყო.

37. დაასახელეთ ქართული საერო სამართლის ძეგლები და სახელმწიფო სამართლებრივი ხასიათის ძეგლებს ქვეშ გაუსვით ხაზი.

სახელმწიფო-დასტურლამალი და ხელმწიფის კარის გარიგება. სისხლი და სამოქალაქო-ძეგლისდება, ვახტანგ მე-6-ის სამართლის წიგნთა კრებული, ბექა-აღბუღას სამართლის წიგნი.

38. რუის-ურბნისის ძეგლისწერა წარმომადგენლობითი ქორწინების შესახებ.

რუის ურბნისის ძეგლისწერა კრძალავს წარმომადგენლობით ქორწინებას. ეს ისეთი შემთხვევაა, როდესაც მეუღლეთა ერთად შეყრა ვერ ხერხდება და საქმროს მაგიერ მისი წარმომადგენელი ცხადდებოდა გვირგვინის კურთხევის დროს.

39. რამდენი მწიგნობარი ექვემდებარებოდა მწიგნობართუხუცეს-ჭყონდიდელს?

საწოლისა და ზარდახანის მწიგნობრები და კიდევ დამატებით 24 მწიგნობარი, სულ 26.

40. რა არის ებრაული სამართლის წყარო?

დაბადების ის ნაწილი, რომელსაც „მეორე სჯულის კანონი“ ეწოდება. ის ბიბლიის პირველი 5 წიგნის ერთ-ერთი წიგნია. (მე-5)

41. როდისაა შედგენილი გიორგი მე-5-ის ძეგლისდება, საქართველოს რომელი კუთხისთვის და რა მიზეზით?

1334-35 წლებში, მთიულეთისთვის, რადგან ამ კუთხეში არეულობა დაიწყო, ადგილობრივი ხელისუფლების ორგანოების წინააღმდეგ გამოსვლებს ჰქონდა ადგილი.

42. დაასახელეთ „მცირე სჯულისკანონის“ მეორე და მესამე ნაწილები. კანონნი შეცოდებულთანი იოანე მმარხველისა, კანონნი დღითი-დღეთა ცდთომათანი.

- 43. რომელ ბაგრატს მიიჩნევს ივ.სურგულაძე ბაგრატ კურაპალატის სამართლის წიგნის ავტორად და რატომ?**
ბაგრატ მე4-ეს, რადგან მის პერიოდში არეულობა სუფევდა ქვეყანაში, რაც საუკეთესო მიზეზია იმისა, რომ მმართველი ურთიერთობის მომწესრიგებელი საკანონმდებლო წიგნის შექმნაზე დაეფიქრებინა. ამის საუკეთესო მაგალითებია ძეგლის დადება, კათალიკოსთა სამართალი და რუის-ურბნისის საეკლესიო ძეგლისდება.
- 44. ჩამოთვალეთ კათალიკოსთა სამართლის შედგენის მიზეზები ძეგლის შესავლის მიხედვით.**
დასავლეთ საქართველოში შექმნილი სიტუაცია, კაცის კვლა, კაცის გაყიდვა, ეკლესიის გატეხვა და გამარცხვა.
- 45. რა ცვლილება შეიტანა აღბულამ ბექას სამართალში?**
ბექას დროინდელი ფულის ერთეული ჩაანაცვლა მონღოლური გიორგაულით. მან გაუკეთა ბექას სამართლის წიგნს შესავალი. შესაძლებელია ბექას კანონებშიც შეიტანა მცირე ცვლილებები, თუმცა ეს მხოლოდ ვარაუდია და დასაბუთებული არ არის.
- 46. ვახტანგ მე-6-ის გარდა, რომელი მეფეების საკანონმდებლო აქტებია შესული დასტურლამალში?**
გიორგი მე-11-ის, ლევან მეფის, როსტომ მეფის.
- 47. კათალიკოსთა სამართალი ეკლესიის გატეხვის, ხატის გამარცხისა და ეკლესიიდან საქონლის გამოტანის შესახებ (მე-2 და მე-3 მუხლები) ეკლესიისა და ხატის გამარცხისთვის (მე-2 მუხლი) ისჯებოდა ჩამოხრჩობით დამნაშავე. ეკლესიის გატეხისა და გამარცხისთვის (მე-3 მუხლი) დამნაშავეს სხეულის რომელიმენაწილს აჭრიდნენ და მას აგრეთვე ევალებოდა საქონლის ანაზღაურება.**
- 48. დაასახელეთ „მცირე სჯულისკანონის“ შემადგენელი ნაწილები.**
1) მეექვსე მსოფლიო საეკლესიო კრების (ტრულის) კანონები
2) კანონნი შეცოდებულთანი იოანე მმარხველისა
3) კანონნი დღითი-დღეთა ცდთომათანი.
4) ძეგლის წერა სარწმუნოებისაი.
- 49. რა ეწოდება ბექა-აღბულას სამართლის წიგნს 1672 წლის ხელნაწერის მიხედვით და რამდენი მუხლისაგან შედგება?**
„წიგნი სამართლისა კაცთა შეცოდებისა ყოველთავე“, 98 მუხლისაგან.

50. სამოქალაქო სამართლის რა საკითხებია განხილული გიორგი მე-5-ის ძეგლისდების მიხედვით?

ვალი და პროცენტი, გაყრა, ბეითალმანი (უპატრონო) ქონება, მოხუცი მამისა და შვილების (ეკონომიკური) მდგომარეობა.

51. რატომ ანიჭებს უპირატესობას ვახტანგ მე-6 საკუთარ სამართლის წიგნს სამართლის წიგნთა კრებულში შემავალ სხვა ეროვნულ სამართლის ძეგლებთან შედარებით?

სხვა ეროვნული სამართლის ძეგლები შედარებით ადრე არის დაწერილი. ხოლო ვახტანგის სამართლის წიგნი კიდევ, ქართლში არსებული მდგომარეობიდან გამომდინარე იქნა შექმნილი. შესაბამისად ის საუკეთესოდ მოიცავდა ქართლში არსებულ ტრადიციებსა და წეს-ჩვეულებებს. ეს ნაკლებად ახასიათებდათ სხვა ეროვნულ ძეგლებს, რომლებიც სხვადასხვა პერიოდის საქართველოსთვის იყო დამახასიათებელი. შესაბამისად, ვახტანგის სამართლის წიგნს უპირატესი იურიდიული ძალა გააჩნდა მათ მიმართ.

52. განმარტეთ ტერმინი „მერჩულე“

მერჩულე ავტორის პროფესიის აღმნიშვნელი სახელწოდებაა და ნიშნავს საეკლესიო სამართლის სპეციალისტს, სჯულის მოძღვარს.

53. ვინ თარგმნა „დიდი სჯულისკანონი“ და როდის?

არსენ იყალთოელმა მე-11 საუკუნის ბოლოსა და მე-12 საუკუნის დასაწყისში.

54. რა სასჯელია გათვალისწინებული რძლის ცოლად შერთვისათვის კათალიკოსთა სამართლის მიხედვით?

რძლის შემრთველი შეჩვენებულია და ამავე დროს კაციც და ქალიც გაღმა-გამოღმა უნდა დაიკირონ.

55. როდის იქნა შედგენილი ხელმწიფის კარის გარიგება და ვინ აღმოაჩინა იგი?

ხელმწიფის კარის გარიგება შედგენილი იყო მე-14 საუკუნეში. ჩვენამდე მოაღწია ამ ძეგლის მე-18 საუკუნის ხელნაწერმა, რომელიც დალუპვას გადაარჩინა ექ.თაყაიშვილმა.

56. დაასახელეთ ვახტანგ მე-6-ის სამართლის წიგნის წყაროები.

ძირითადი წყარო ჩვეულებითი სამართალია. წყაროდ გამოყენებულია აგრეთვე გიორგი მე-5-ის ძეგლის დადება, აღბუღას სამართალი,

კათალიკოსთა სამართალი, ებრაული, ბერძნული და სომხური
სამართალი.

By Achi Javakhishvili

Good luck!